

Lertäkt i Gillberga

Särskild utredning

RAÄ 123, 124 och 199
Gillberga 1:35
Vittinge socken
Uppland

Jan Ählström

Innehållsförteckning

Inledning	1
Målsättning och metod	1
Undersökningsresultat.....	2
Referenser	4
Tekniska och administrativa uppgifter	4
Figurer	5

Inledning

Utredningsområdet är beläget direkt öster om Gillberga by i Vittinge, som ligger öster om Sala och Heby. Anledningen till utredningen är att Lafarge Braas Svenska Tak AB, som driver tegelbruket i Vittinge, önskar bryta lera inom fastigheten Gillberga 1:35. Eftersom det på tre platser inom fastigheten har registrerats lösfynd av stenyxor och slagen kvarts (RAÄ 123, 124 och 199) fattade länsstyrelsen beslut om att en särskild arkeologisk utredning behövs innan markområdet exploateras. Länsstyrelsen fattade beslut om utredningen den 2006-06-27 (1st dnr 431-4805-06) efter det att Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) inkommit med en undersökningsplan. Utredningen utfördes under tre dagar med högsommarvärme i månadsskiftet augusti och september 2006. Maud Emanuelsson var projektledare, Jan Ählström utförde fältarbetet och utarbetade rapporten. Utredningen bekostades av Lafarge Braas AB.

Utöver de här nämnda lösfynden finns det sentida lämningar i utredningsområdets närhet (t ex en hembygdsgård RAÄ 21, en milstolpe RAÄ 15 och ett område med fossil åker RAÄ 282).

Inom den i öster angränsande fastigheten har det framkommit indikationer på förhistorisk bosättning (RAÄ 295 och 296) vid utredningar utförda av Västmanlands läns museum (VLM) (Nordström 2002, Ählström 2003). Norr om utredningsområdet har tidigare utredningar, utförda av UV Uppsala och VLM, konstaterat boplatslämningar i området runt Vargbacken (RAÄ 134 och 251) (Karlenby 1994, Schmidt Wikborg 2000). Från RAÄ 251 föreligger en folkvandringstida ¹⁴C datering från en härdgrop.

Utredningsområdet var 11 hektar stort och omfattade en dalgång där nivåerna varierande mellan 50 och 55 meter över havet. De lägst liggande delarna återfanns centralt och i söder. Den höglänta marken fanns i nordöst, norr och väster. Marken sluttade således från nordväst och sydöst ner mot den lågt liggande och mer flacka marken i områdets centrala och södra del. Marken sluttade ner mot ett vattendrag som slingrar sig fram i öst-västlig riktning söder om utredningsområdet.

Utredningsområdet brukades som åker, förutom norr om den traktorväg som genomkorsar områdets norra del där det odlades vall. Marken bestod av postglacial lera, ljus på höjderna och mörk i de lågt liggande delarna. I nordöst var leran mer åt det siltiga hållet. Matjordslagret var företrädesvis 0,2 meter tjockt.

Målsättning och metod

Enligt undersökningsplanen syftade den särskilda utredningen till att klargöra om den tänkta lertakten kommer att beröra fornlämningar som inte är kända. Områden där det kan finnas fornlämningar som inte är synliga i markytan skulle lokaliserats.

Vid utredningen grävdes sökschakt med grävmaskin. Schakten grävdes inom fyra delområden (Område I-IV) vilka motsvarar höglänta plåtåer eller plåtåliknande ytor vilka bedömdes som bra boplatslägen (se figur 2). Dessa områden omfattade även platserna där de tre lösfynden antas ha påträffats. I de för bosättning lämpligaste delarna av dessa områden grävdes schakten med ungefär 6 meters längd och i mer sluttande mindre lämpliga lägen inom områdena grävdes ca 4 meter långa schakt. På och runt en svag förhöjning i den lågt liggande marken grävdes det också 4 meter långa schakt. Schakten grävdes ner till en orörd nivå vilken förekom på 0,2-0,3 meters djup.

Figur 1. Vy från Område III mot Gillberga by. Foto från ÖSÖ. Foto Jan Åhlström

Schakten dokumenterades på en handritad schaktplan i skala 1:4000. Då det inte påträffades någon fornlämning mättes inte schakten in med GPS, vilket skulle ske enligt undersökningsplanen. Även redovisningen av schakten har förenklats till följd av att det inte påträffades någon fornlämning, vilket innebär att de enskilda schakten inte har beskrivits och att planmaterialet är storskaligt.

Undersökningsresultat

Område I utgjordes av en plåtå. Här grävdes 23 schakt till en sammanlagd längd av 138 löpmeter. I schakt 1 påträffades ytliga mörkfärgningar vilka kan utgöra rester av två härdar. En av dem utgjordes av en 0,4 meter stor rödbränd yta och den andra av en 0,3x0,2 meter stor yta med kol i sterilt material. Schakt 2 grävdes i en mindre förhöjning i vars yta det förekom påfört material så som sten och cementkumpar. Schakt 3 grävdes i en stensamling, som låg i södra kanten av förhöjningen, bestående av skarpkantad och naturligt formad sten. Det förekom tegel, och järnskrot. I några av schakten som grävdes i områdets

nordligaste del förekom viss kulturpåverkan i form av kolinslag i ett mindre än 0,05 meter tjockt lager beläget under matjorden.

Område II utgjordes av höglänt mark med en markerad platåliknande förhöjning. Här grävdes 32 schakt om sammanlagt 154 löpmeter. Det förekom inte någon fornlämningsindikation i något schakt.

Område III utgjordes av en platå och en svag nordvästlig-sydöstligt liggande förhöjning. Det grävdes 24 schakt om 124 löpmeter. I schaktet 4 förekom en oregelbunden 0,3x0,15 meter stor ytlig mörkfärgning bestående av kol i steril lera och i schakt 5 förekom en liknande mörkfärgning fast rundad och 0,2 meter stor. Förstnämnda mörkfärgning utgör en rest av en djurgång medan den sistnämnda mörkfärgningen kan utgöra en härdrest.

Område IV utgjordes av höglänt och sluttande mark. Det grävdes 16 schakt om 96 löpmeter. Under matjorden i några av schakten förekom ett mindre än 0,05 meter tjockt lager innehållande lite kol och inslag av rödbrunt (äldre?) tegel. I övrigt förekom det inte någon fornlämningsindikation.

Rakt söder om Område IV i den sluttande och lågt liggande marken grävdes 15 schakt om 60 löpmeter. Det förekom inte något fornlämningsindikerande i dessa schakt.

De framkomna indikationerna är få och vaga. KM anser därför att det inte krävs ytterligare antikvariska åtgärder inför den planerade lertakten. Det är dock Länsstyrelsen i Västmanlands län som äger beslutet.

Referenser

Karlenby, L. 1994. *Arkeologisk undersökning, Gillberga. RAÄ 134, Gillberga 2:3. Heby kommun, Uppland.* UV Uppsala 1994:16. Uppsala.

Nordström, K. 2002. *Boplatslämningar i Gillberga. Inför utvidgning av lertäkt. Arkeologisk utredning. Gillberga 1:40, Vittinge socken, Uppland.* Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen Rapport 2002:A21.

Schmidt Wikborg, E. 2000. *Vargbacken, Förhistorisk boplats. Arkeologisk utredning. RAÄ 251. Gillberga 2:3. Vittinge socken, Västmanlands län, Uppland.* Rapport 2000:02. Arkeologiska enheten, Västmanlands läns museum.

Ählström, J. 2003. *Lertäkt vid Gillberga. Kompletterande särskild utredning. RAÄ 295, Gillberga 1:40, Vittinge socken, Uppland.* Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen rapport A. 2003:A64

Tekniska och administrativa uppgifter

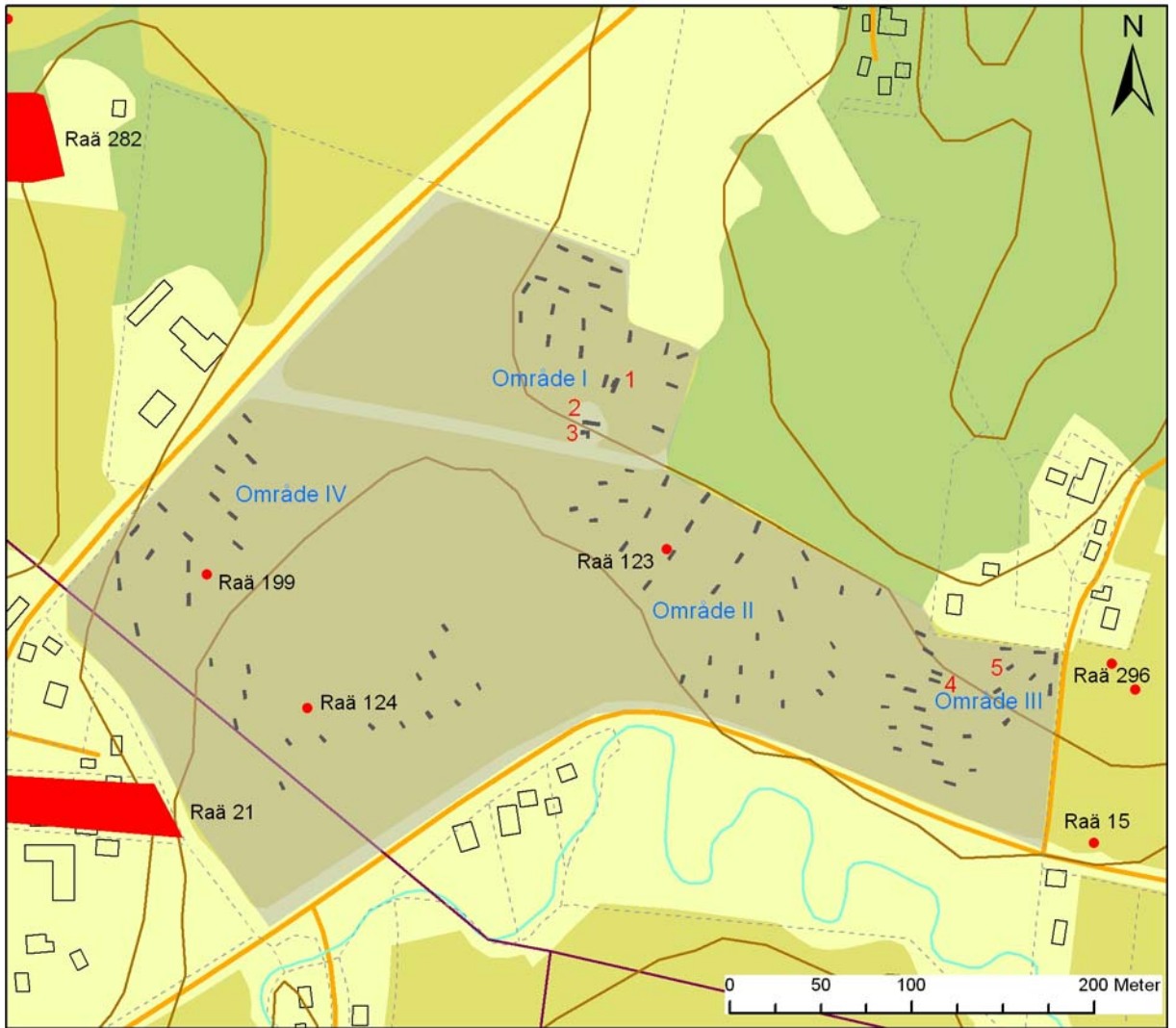
Kulturmiljöavdelningens projektnr:	06066
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-4806-06, 2006-06-27
Undersökningsperiod:	2006-08-30—09-01
Arkeologtimmar:	24 timmar
Maskintimmar:	24 timmar
Exploateringsyta:	11 ha
Personal:	Jan Ählström
Belägenhet:	Gillberga 1:35
Ekonomisk karta:	11H 8d
Koordinatsystem:	Rh 90
Koordinater:	X6643069,270 Y1568047,910
Höjdsystem:	Höjdmätning genomfördes ej
Inmättningsmetod:	Manuell
Dokumentationshandlingar:	-
Fynd:	-

Figurer

Kartor ur allmänt kartmaterial ©Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

Figur 1. Utredningsområdets läge markerat med en ring. Utdrag ur digitala gröna kartan, blad 11H NV Enköping. Skala 1:50 000.

Figur 2. Schaktplan. Utdrag ur digitala fastighetskartan, blad 11H 8b. Skala 1:4000.